

ALGUNS ASPECTES DE LA GUERRA CIVIL AL MUNICIPI DE SANT JOAN DE VILATORRADA (BAGES)

Florenci Codina i Soler

L'esclat de la guerra civil, així com el seu desenvolupament i la postguerra immediata, es varen manifestar amb major o menor virulència segons les diverses poblacions. En l'article que segueix, es fa un ràpid resum de tot allò que succeí al municipi de Sant Joan de Vilatorrada i hom pot resseguir-hi (amb els noms dels principals protagonistes) les successives fases del procés històric. És un exemple de com es van viure en un poble determinat aquells anys.

1. SANT JOAN DE VILATORRADA EL DIVUIT DE JULIOL DE 1936

En el moment de l'aixecament feixista, St. Joan era un poble del Bages, d'uns 1.700 habitants, els quals treballaven a la pagesia i a la indústria.

La CNT tenia una gran influència, sobretot entre els treballadors de les fàbriques. La UGT tenia, en canvi, poca implantació, mentre la Unió de Rabassaires agrupava un grup important de pagesos.

Els partits polítics amb més afiliats eren l'ERC i el PSUC, tot i que aquest darrer no tenia pas més d'una dotzena de militants.

L'Ajuntament era presidit per en Francesc Brunet Comallonga.

2. EL COMITÈ REVOLUCIONARI

El dilluns dia 20 de juliol es constitueix el Comitè, el qual es farà responsable de la situació política i del poder local fins a l'octubre del mateix any. L'oficina de l'UE St. Joan -situada al carrer Major, al costat del cafè dels Rabassaires-, fou requisada i es convertí en el lloc de reunió.

Segons manifestacions d'Àngel Muns, la llista oficial de persones components no fou publicada mai. Amb tot, la que us oferim sembla bastant fiable:

Cartell de Margallo on s'esmenta la participació de les milícies catalanes en la defensa del llarg setge de Madrid.

- Antoni Baraldés Closa (PSUC)
- Agustí Soler Fosas (ERC)
- Josep Roca Vallaró (...)
President?
- Ferran Torres Estrada (Unió de Rabassaires)
- Pedro Moraleda Rodríguez (CNT)
- Ramon Bonet Muixí (...)
- Manuel Díaz Pérez (CNT)
- Joan Iglesias Torres (...)
- Gabriel Toldrà Calvet (PSUC)

- Ginés Pesarrodonna Daura (CNT)

Una de les accions més importants d'aquest Comitè va ser la col·lectivització d'una part dels terrenys de la finca de «Les Torres» després d'haver arrencat una part del bosc.

3. CONSTITUCIÓ DEL NOU AJUNTAMENT

A partir del decret de la Generalitat del 9 d'octubre sobre la constitució dels Consells Municipals, els ajuntaments recuperen en part el protagonisme perdut al començament de la guerra. Cada partit polític i organització sindical elegeix els seus consellers municipals.

A mitjan octubre de 1936 té lloc a la sala de sessions de l'Ajuntament i sota la presidència del jutge popular, en Domènec Torras Portella, la constitució de l'Ajuntament format pels següents veïns:

- Manuel Díaz Pérez (CNT)
- Josep Flores Flores (CNT)
- Carles Mindo (CNT)
- Antoni Baraldés Closa (PSUC)
- Gabriel Toldrà Calvet (PSUC)
- Josep Vilalta Ferrer (ERC)
- Domènec Iglesias Prat (ERC)
- Agustí Soler Fosas (ERC)
- Francesc Brunet Comallonga (Unió de Rabassaires)

Per majoria simple és proclamat alcalde interí n'Agustí Soler Fosas, de l'Esquerra Republicana de Catalunya.

En plena guerra civil, quan l'alcalde fou mobilitzat (15-05-38), va agafar l'alcaldia en Josep Vilalta Ferrer, de Cal Botifoll de St. Martí de Torroella.

4. VIOLÈNCIA I MORTS AL MUNICIPI DURANT LA GUERRA

Pedro Flores, en el llibre «*Las luchas sociales en el Alto Llobregat y Cardener*» diu: «A eso de las tres de la madrugada, unos resplandores que se veían por la parte de San Juan, nos hizo averiguar su origen; pronto supimos que eran los santos de la iglesia que estaban siendo devorados por las llamas». (Fa referència a la nit del 19 al 20 de juliol).

L'incendi de l'església va suposar la cremada dels retaules gòtics i el cantoral, en el cas de St. Joan. A St. Martí fou tot l'arxiu que es cremà. En Venanci Solernou Simón fou acusat d'aquest darrer fet i con-

D. Ramon de Turo, Juez encargado del Registro Civil del Juzgado Municipal n.º 7.

CERTIFICO: Que al folio 894.º número 1952 del tomo 260 de la Sección III de este Registro Civil, consta inscrita la defunción de *Agustín Soler Fosas* natural de *Sant Joan de Vilatorrada* a los años de edad, ocurrida a las *veinte y tres* del día *ochos* de *enero* a consecuencia de *heridas de guerra* y que era hijo de D. *José* y de D. *Angela* y de estado *casado*.

Y para que conste, a instancia de parte interesada, libro la presente que firmo en Barcelona, a *diez* de *febrero* de mil novecientos *cuarenta*.

El Juez *Ramon de Turo*

El Secretario *Manuel Díaz*

Certificat de defunció d'Agustí Soler i Fosas, alcalde de Sant Joan durant la guerra i afusellat a Barcelona.

demnat a 12 anys i un dia de presó a l'acabar la guerra.

A l'Ajuntament de St. Joan, el Comitè hi guardava dues saques plenes d'objectes d'església, procedents del municipi i també de les esglésies de Fals i de la capella de «La Vall» de Fonollosa.

Segons un escrit de l'alcalde franquista Josep Fíguls al «*Juez Militar n.º 2 de Manresa*» el 9 d'agost de 1941, en el transcurs de la guerra varen ser morts els següents veïns:

Albert Bacardit, Juli Roma, Àngel Giral i Ramon Oliva en una mateixa nit.

Isidro Vilalta, Francisco Biosca, Antonio Aloy, Jaime Rovira i Pere Torras uns dies després. Sembla ser que en Francisco Biosca i dos

més foren deixats ja cadàvers prop de Cal Fanal, a la carretera de St. Mateu, damunt Callús.

El mateix alcalde que hem esmentat abans, en un informe acusa d'haver participat en les morts les següents persones: Juan Iglesias, José Roca, Ginés Pesarrodona, Pablo Oliva, José Oller, Ramon Companys, Manuel Díaz, Juan Font, Antonio Mas i Esteban Cervantes.

5. VIDA DIÀRIA

A causa i efecte de la rebel·lió militar i degut al fet que l'Església donà suport a l'alçament militar, 112 municipis de Catalunya que portaven nom d'un sant -d'un total de 129- canviaren llur nom per posar-lo més a to amb el nou ordre

social que s'anava instaurant. Aquesta possibilitat de canviar o modificar el nom dels pobles fou autoritzada per la modificació de la Llei Municipal Catalana del 9 d'octubre del 1936 i els nous noms eren aprovats per decrets del Govern Català.

El municipi de Sant Joan de Vilatorrada va passar a dir-se Vilatorrada de Cardener. Malgrat no tenir constància del decret autoritzant el canvi, hi ha documents del juliol del 1937 amb el nom nou.

La manca de moneda legal divisionària del Banc d'Espanya provocà una greu pertorbació en la vida econòmica de cada dia, ja que esdevenia completament impossible poder tornar canvi o ajustar cap pagament, degut a la manca de moneda menuda. El govern de la Generalitat va tenir el propòsit de dotar Catalunya de tot un sistema monetari propi amb bitllets que anaven de les 1.000 pessetes a 1 pesseta, passant per 25, 50, 100 i 500 pessetes de valor nominal. A la pràctica, hi hagué una sola emissió de bitllets de 10'5 i 2'50 pessetes que, si bé facilitaren el moviment de l'economia catalana, evitant que es produís un col·lapse, no resolgué l'incòmode problema de les dificultats dels canvis, car aquests valors eren encara massa elevats per aquells temps. Els ajuntaments foren autoritzats a emetre paper moneda fiduciària de petits valors divisionaris (tallar en petits bocins el paper moneda legal del Banc d'Espanya o de la Generalitat de Catalunya), de curs legal i obligatori, però limitat al seu terme municipal.

El municipi de Vilatorrada de Cardener no emeté cap mena de paper moneda i la població utilitzà els bitllets fraccionaris emesos per l'Ajuntament de Callús, el qual havia fet paper moneda de pesseta, cinquanta cèntims i vint-i-cinc cèntims, per un import total de 7.000 pessetes.

No ens consta que a St. Joan es fessin actes polítics o sindicals de gran volada durant la guerra i sí,

Sortida de la columna Durruti cap al front d'Aragó. Aquesta columna, majoritàriament de la CNT, fou la primera en marxar al front.

en canvi, sabem que la mestra del poble, Carme Romeu Torres, de 40 anys i afiliada al PSUC, va prendre part en mitings del Front Popular que es van fer a Manresa.

Durant la guerra, sovint es feien partits de futbol a l'antic camp situat entre les fàbriques i el carrer Major, d'homenatge a les forces antifeixistes. Els diners recollits eren enviats al front.

Durant el bombardeig que patí la ciutat de Manresa el dia 21 de desembre de 1938 va morir Josep Gual Santamaria, nascut a Sant Joan de Vilatorrada, de 38 anys i ferroviari de professió.

A les acaballes de la guerra civil, anaven arribant refugiats de

fora de Catalunya. A Sant Joan foren allotjats durant uns quants dies 105 homes a Can Canals Nou i una vintena de dones a Can Canals Vell.

Com a anècdota d'una de les actuacions del Comitè podem dir que en Pedro Moraleda, el seu cunyat i dos més volien anar a buscar l'amo del Grauet de Fals. Anaven amb al camió del Pesarrodona, «el Pipero» que era qui els dirigia. A la cantonada de la casa i per equivocació, en Moraleda va matar en Pesarrodona mentre l'amo del Grauet s'escapava per darrera de la casa.

Ordre de la Comandància Militar de Manresa als ajuntaments de la comarca per a la castellanització dels rètols escrits en català.

COMANDANCIA MILITAR DE MANRESA

Sírvase ordenar que en el plazo máximo de seis días, todos los letrados existentes en ese término municipal redactados en Catalán, habrán de ser cambiados por otros escritos en Castellano.

Manresa 15 de Junio de 1939
Año de la Victoria

El Comandante COMANDANTE MILITAR

6. L'ENTRADA DELS «NACIONALS» I L'INICI DE LA REPRESSIÓ

El dia 24 de gener, l'exèrcit franquista entra a St. Joan i a Manresa sense trobar-hi cap resistència. Un parell de dies abans d'arribar els «nacionals», l'exèrcit republicà, en plena retirada, va volar el pont estret de les fàbriques. Les tropes franquistes hi van fer una petita passarel·la de fusta i l'any 1942 l'Ajuntament va construir l'actual pont petit.

L'entrada de les tropes franquistes a St. Joan i a Manresa el dia 24 de gener anà precedida per la fugida de molta gent cap a Barcelona i França en un tren espacial que probablement va sortir de Manresa la matinada del mateix dia vint-i-quatre. Entre 100 i 150 veïns de St. Joan van marxar, alguns directament a l'exili i d'altres al sortir de la presó amb llibertat condicional uns anys després. Sis persones foren afusellades.

L'entrada dels militars, acompanyats de moros i falangistes, va anar acompanyada d'un «ORDEN Y MANDO» signat per don Eli-

seo Álvarez Arenas, general subsecretario de Orden Público y gobernador general de Barcelona, on deia, entre altres disposicions que:

«Las autoridades militares constituirán las Comisiones Gestoras Municipales y las Comisiones depositarias de los bienes agrícolas abandonados».

«Todos los bienes agrícolas abandonados, los pertenecientes al ejército y milicias marxistas y a los organismos de la Generalidad quedan intervenidos por el Estado Español».

«Queda terminantemente prohibida la movilización y circulación de fertilizantes químicos sin la oportuna guía de circulación».

«Todas las fincas rústicas e industrias agrícolas que durante la dominación marxista hubiesen sido colectivizadas o arrebatadas a sus dueños, serán devueltas a éstos, a sus representantes legales, o a sus familiares».

D'una manera immediata es va constituir la «Comisión Gestora del Ayuntamiento Nacional de San Martín de Torruella»:

Alcalde: José Fíguls Sivilla
«Refilat».

Regidors: Ángel Rojas Moncunill.
Francisco Pla Arisa

Eduardo Fíguls
Jaime Torras Pujol
José Teixidor Feliu
Magín Torras Llobet
Francisco Torrabadella
Duarri

Secretari: Juan Cortina Puigdemívol

Com a comentari cal dir que els pagesos més rics del poble, els industrials i els botiguers formen el nou Ajuntament nomenat a dit.

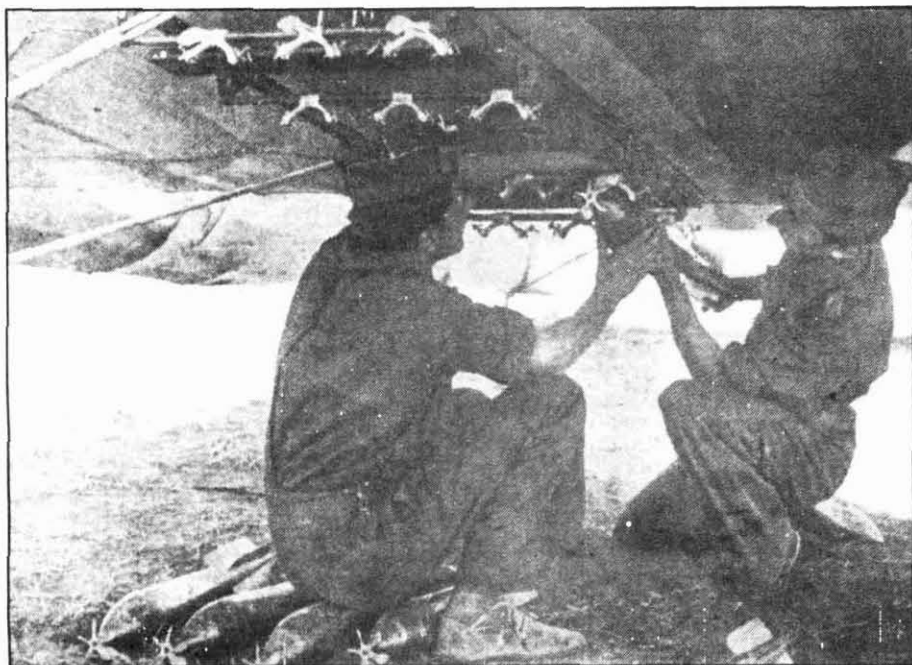
A primers de febrer de 1939, la presó de Manresa, que havia estat inaugurada pocs dies abans (finals de gener) per dos veïns de Sant Joan: n'Agustí Soler Fosas, que havia estat alcalde i fou afusellat posteriorment a Montjuïc el vuit de novembre del mateix any i n'Àngel Muns Esquius, que havia estat regidor, comissari de companyia a la guerra i el qual viu encara, s'anava omplint de detinguts.

A Catalunya, segons un estudi de l'historiador Solé Sabaté, foren executades a la postguerra per les autoritats franquistes unes 3.350 persones. A la província de Barcelona foren afusellats o executats pel «garrote vil», mil set-cents setze ciutadans. La major part d'aquestes condemnes es van materialitzar en el període 1939-1943. La majoria dels sentenciats, a part dels militars, eren pagesos i obrers. Molts dels executats no militaven en cap partit polític, eren simplement catalans, republicans o progressistes. Dels militants afusellats, predominaven els de l'ERC, els de la CNT-FAI, i també del PSUC.

Els detinguts de la comarca del Bages, després d'obrir l'expedient corresponent, eren traslladats a la presó Model de Barcelona, on malvivien o morien apilotats. En algun moment la presó va arribar a tenir 16.000 presos, segons informacions de persones que hi eren.

La repressió era metòdica i calculada. Les famílies dels detinguts feien qualsevol cosa per salvar els seus. Alguns van fugir a l'estranger i d'altres s'amagaren a les muntanyes. Les penes més usals dels tribunals militars eren 12 anys i un

Preparació d'un avió per a un posterior bombardeig.

dia, trenta anys i un dia i pena de mort. Moltes penes de mort no són executades i a partir del 1943 milloren les condicions a les presons i molta gent és deixada en llibertat condicional (alguns amb desterrament de 250 km del lloc de residència habitual).

Es crea la «Comisión depuradora del magisterio» encarregada de depurar els pocs ensenyants que quedaven. De l'abril a l'agost del 1939 arriben a Catalunya més de 700 mestres procedents de Castella i Extremadura. A St. Joan, el 5 de juny de 1939 arriba un escrit de l'«Inspector Jefe de Primera Enseñanza de Barcelona» ordenant la reapertura de les escoles.

El dia 15 de juny la «Comandancia militar de Manresa» tramet un escrit a l'alcalde de St. Martí de Torruella que diu textualment: «*Sírvanse ordenar que en el plazo máximo de seis días, todos los letrados existentes en ese Término Municipal redactados en catalán, habrán de ser cambiados por otros escritos en castellano*».

El 23 d'abril de 1939 hi ha a St. Joan una vacant de metge i hem pogut comprovar que al juliol ja actuava de metge en Josep Papaceit, que havia estat alliberat per mediació de Miquel Urpí.

Mentre comencen a funcionar les «Comandancias Militares» i les «Auditorías de Guerra» a St. Joan és nomenat «Jefe Local de Falange» en Francisco Simats Caselles. S'inicia a partir d'aquí un procés d'afiliació obligatòria a la «F.E.T. y de las J.O.N.S.» Segons fonts dels mateixos franquistes, la relació d'ex-combatents de la «España Nacional» és:

- Martín Iglesias Aloy (propietari) 37 anys
- Josep Garriga Ribera (pagès) 25 anys
- Isidro Crespiera Santamaria (pagès) 46 anys
- Francisco Seguí Cardona (obrer) 27 anys

Mentre el país entrava en el període de «RACIONAMIENTO» i la

Heterodoxa formació de milicians en una trinxera al front del Segre.

«Delegación Provincial de Abastecimientos y Transportes» i el «Ministerio de la Gobernación» a través de la «Junta de Beneficiencia» establia el «Plato único» i el «Día Sin Postre», els presos augmentaven cada dia i els establiments penitenciaris es massificaven fins a casos extrems. Amb tot, la vida a la presó permetia una certa organització clandestina i així ho recorda un ex-pres quan diu que el mateix dia quinze d'octubre de 1940 es van assabentar de l'afusellament del president Lluís Companys a Montjuïc.

Un dels primers actes «culturals» de les noves autoritats va ser una «CONFERENCIA PÚBLICA» de D. Alfonso Reguant, «delegado del Servicio nacional de Trigo» per parlar sobre el tema: «*Cómo debemos comportar-nos como católicos y como españoles para corresponder como merece nuestro caudillo Franco*». Es va fer el dissabte dia 29 de juliol de 1939 a les 10 del vespre.

Mentre el «Director General de Administración Local» diu en una circular que els Ajuntaments han de consignar en el seu pressupost una partida per al «Frente de Juventudes» i aquest mateix grup organitza un acapte per al Seminari de Vic, el Centre Excursionista de la Comarca de Bages reprèn activitats i demana a l'Ajuntament de «San Martín de Torruella» autorització per tornar a celebrar l'Aplec de Joncade-lla, amb la col·laboració de «Educa-

ción y Descanso». Corria l'any 1943.

VEÏNS EXECUTATS PER LA REPRESSIÓ FRANQUISTA:

JOAQUÍN DÍAZ PÉREZ (CNT). Acusat d'adhesió a la rebel·lió.

PURÍSIMO LEGUA GINÉS (CNT-FAI). Acusat de participar en alguns assassinats.

PEDRO MORALEDA RODRÍGUEZ (CNT). Camioner de professió. Acusat d'auxili a la rebel·lió. Afusellat al Camp de la Bóta de Barcelona.

PAU OLIVA FONTANET. «El Brinquis» (CNT). Acusat de participar en la mort de Francisco Biosca i de freqüentar el Comitè.

JOSEP PLA MASANA (ERC). Rajoler de professió. Acusat de simpatitzar amb els partits d'esquerra.

AGUSTÍ SOLER FOSAS (Unió de Rabassaires i ERC). Pagès de professió. Acusat d'haver estat alcalde. Afusellat el dia vuit de novembre de 1939.

Amb l'execució de qui havia estat alcalde del poble durant el període que anava del 21 d'octubre de 1936 al 15 de maig de 1938, la situació arriba a la seva culminació.

Florenci Codina i Soler
Mestre